

Lengauer, Włodzimierz

"Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec",
Pierre Vidal-Naquet, Paris 1981 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 74/4, 807-808

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Pierre Vidal-Naquet, *Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec*, François Maspero, Paris 1981, s. 488.

Każdy zbiór studiów P. Vidal-Naquet jest wydarzeniem naukowym, choć są to prace już wcześniej publikowane i znane dobrze specjalistom. Dopiero jednak zebrane w jednym tomie składają się na logiczną i fascynującą całość z jasną konstrukcją, stają się nie zbiorem typu *opera minora* ukazującym w najlepszym razie rozwój zainteresowań i doświadczeń badawczych autora, ale żywą i przy lekturze porywającą książką na określony, zawsze ważki i oryginalny temat. Sam autor wyznaje, że właśnie krótką rozprawę, artykuł czy esej a nie dużą, napisaną z wszelkimi rygorami monografię, uważa za właściwą mu przy studiach nad historią Grecji formę wypowiedzi. Jego *kleine Schriften* opublikowane razem tworzą rzecz żyjącą własnym życiem.

Tytuł książki i jednego z najważniejszych w niej zawartych studiów nawiązuje do motywu „nocnych łowów” (por. Platon, *Prawa*, VII 822D—824C) i mitycznej postaci Melaniosa, właśnie „czarnego” łowcy (*melas* to po grecku „czarny, ciemny” a *melania* to „czerni, czarność”). Jest on wyraźnie męskim odpowiednikiem, a według niektórych wersji też towarzyszem dziewiczej i dzikiej łowczyni arka-dyjskiej, Atalanty. W micie jest to więc typ herosa-efeba, który u Arystofanesa (*Lysistrata*, ww. 781—796) jawi się jako mizogin z niechęci do kobiet wybierający żywot dzikiego samotnika. Stoi więc w opozycji do cywilizowanego, pędzonego we wspólnotie i w oparciu o rodzinny *oikos* życia dojrzałego mężczyzny, członka wspólnoty *polis*. Symbolizuje jednoznacznie to, co w stosunku do tej wspólnoty obce, marginalne, dalekie nawet (żyje gdzieś w odległej, nieznannej, górzystej okolicy) ale też niedojrzałe, niedorośnięte, młodzieńcze. Te właśnie motywy jak i wątek „nocnych łowów” odkrywa P. Vidal-Naquet w wielu mitach, obrzędach, uroczystościach i rytach. Nocne polowanie u Platona czyli łowy z siecią lub sidłami, czuwanie nocą w zasadzce, to zajęcia niegodne dojrzałego, uczciwego mężczyzny (filozof uważa je za niewłaściwe także dla młodych z powodów wychowawczych), któremu przystoi tylko samodzielna walka z dzikim zwierzęciem. Ale właśnie w świątach i rytach przeznaczonych dla młodzieży i związanych z dojrzywaniem młodych występują takie wątki. Towarzyszą im mity z elementami postaci „czarnego łowcy” oraz obyczajne zawierające nawiązanie do dzikich łowów. Młodzi znajdują się więc w sytuacji, której właściwy jest odwrócony porządek rzeczy, muszą przejść przez to, co z punktu widzenia normy jest tej normy opozycją. Po tym szczególnym stadium „odwróconego porządku” wchodzi w normalne, cywilizowane życie zbiorowe, życie społeczności, dla której ich poprzedni tryb życia ma być obcy, wrogi, zakazany i potępiony. Tak widzi autor genezę efebii attyckiej, w takich kategoriach interpretuje dziwaczne i okrutne obyczaje *kryptei* nakładające na spartańskich *neoi* obowiązki dzikiego, tajemnego życia.

Wszystkie zebrane w prezentowanym tomie studia dotyczą tematu instytucji społecznych w myśli, obyczajach i obrzędach Greków. Szczególną uwagę zwraca autor na to, co stoi właśnie w opozycji do tych podstawowych instytucji. Podstawą *polis* jest życie cywilizowane, oparte na regulowanym przez *nomos* współdziałaniu członków zbiorowości, tworzą ją dorośli mężczyźni, wolni i pełnoprawni obywatele, posiadający rodzinę i rolnicze gospodarstwo (*oikos*). Ich obowiązkiem jest troska o całość wspólnoty, a więc polityka i sprawy obrony. Dwa szkice omawiają ten właśnie grecki model życia społecznego („Une civilisation de la parole politique”, s. 21—35 i „La tradition de l'hoplite athénien”, s. 125—149) ale najciekawsze spojrzenie na normy i sposób życia tej społeczności *polis* proponuje autor z punktu widzenia tych, którzy się w niej nie znajdują.

Siedem szkiców dotyczy młodych, kobiet i niewolników. Ich sytuacja jest zaprzeczeniem tego, co jest normą obowiązującą w *polis*. Ale zarazem młodzi to późniejsi obywatele, kobiety są niezbędnym elementem egzystencji obywatela, bo nie ma bez nich *oikos*, niewolnicy wreszcie są tak potrzebni, że aż nie można sobie bez nich wyobrazić życia. Tylko dzięki ich istnieniu może wolny obywatel mieć czas na życie towarzyskie, polityczne, kulturalne, słowem na *scholē*, która jest godnym cywilizowanego człowieka trybem życia.

W książce pojawiają się i inne jeszcze problemy a wspólnym mianownikiem jest cały czas określona postawa badawcza. Autor studiuje *formes de pensée* by lepiej poznać *formes de société*. W wielu miejscach podejmuje i metodę, i zainteresowania G. Dumézila oraz Cl. Lévi-Straussa. Sam nazywa swoją metodę badań społeczeństwa greckiego „analizą strukturalną”. Trzeba powiedzieć, że jest jej mistrzem. Jego erudycja, fascynująca inteligencja i akrybia historyka gwarantują znakomite wyniki.

W. L.

Soziale Typenbegriffe im alten Griechenland und ihr Fortleben in den Sprachen der Welt, herausgegeben von Elisabeth Charlotte Welskopf, Band 3: Untersuchungen ausgewählter altgriechischer sozialer Typenbegriffe; Band 4: Untersuchungen ausgewählter altgriechischer Typenbegriffe und ihr Fortleben in Antike und Mittelalter; Band 5: Das Fortleben altgriechischer Typenbegriffe in der deutschen Sprache, Akademie Verlag, Berlin 1981, s. 419, 405, 355.

Ukazały się już tomy IV—VII z dawno zapowiadanego i oczekiwanego monumentalnego przedsięwzięcia Akademii Nauk NRD zmierzającego do przedstawienia całości greckich terminów i pojęć związanych z wszystkimi sferami życia społecznego wraz ze zbadaniem ich funkcjonowania w językach nowożytnych a przez to ich znaczenia dla nowożytnych kultur, instytucji społecznych i form polityczno-ustrojowych. Całość ma być pracą olbrzymich rozmiarów — obliczona jest na siedem tomów dużego formatu i sporej objętości. Z największą niecierpliwością czeka się na publikację dwóch pierwszych tomów, które przyniosą „Belegstellenverzeichnis altgriechischer sozialer Typenbegriffe von Homer bis Aristoteles”. Z góry można już teraz powiedzieć, że wydawnictwo to będzie ważnym wydarzeniem. Nie sposób przecenić zasług jego inicjatorki i redaktorki całości, niedawno zmarłej wybitnej uczoney, profesor E. Ch. Welskopf. Zamierzenia i koncepcja przypominają po części wcześniejsze imponujące opracowanie firmowane przez tę samą instytucję i pod redakcją tejże uczoney — nieocenione „Hellenische Poleis”.

Prezentowane trzy tomy skupiają autorów, w większości znanych już i cenionych specjalistów, z całego świata, którzy zamieszczają tu studia głównie językowe nad poszczególnymi terminami społecznymi greki starożytnej. Badania terminologiczne i historia pojęć społecznych mają już w nauce długie tradycje, ale po raz pierwszy podjęto trud zebrania całości problematyki w jednej publikacji.

Oczywiście przy tego typu pracach zbiorowych nieuniknione są czasem pewne niekonsekwencje czy różnice podejścia a nawet rozbieżności stanowisk i doboru materiału. Autorzy tu piszący reprezentują przecież różne stanowiska badawcze, wychodzą z różnych założeń generalnych, różnią się metodą i zainteresowaniami. Już samo pojęcie *soziale Typenbegriffe* jest trudne do sprecyzowania. Stąd też z jednej strony studia semantyczno-językowe dotyczące użycia i funkcjonowania terminów oznaczających poszczególne grupy społeczne, kategorie i rodzaje ludności (arystokracja, niewolnicy i wyzwolenicy, poszczególne grupy ludności zależnej), a z dru-